

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

**Всеукраїнський науково-практичний семінар
«Розвиток освіти в добу Української революції
(1917–1921)»**

*Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару*

17 травня 2017 року

Київ – 2017

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 9 від 30 травня 2017 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Зозуля С. М., кандидат історичних наук, заступник директора з наукової роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Страйгородська Л. І., кандидат історичних наук, заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Мося І. А., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Гавриленко Т. Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка;

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Р 64 **Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)** : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Страйгородська Л. І. ; літ. ред. Мося І. А.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2017. – 103 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «**Розвиток освіти в добу Української революції (1917–1921)**», що відбувся в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

УДК 37(091)(477)"1917/1920"(082)

ЗМІСТ

Розділ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	6
<i>Березівська Л. Д.</i> ПРОЕКТ ЄДИНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ ПРО ДВНАДЦЯТИРІЧНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ (1917–1921)	6
<i>Іванюк Г. І.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВОЇ ШКОЛИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)	8
<i>Зайченко І. В.</i> ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1918 рр.	10
<i>Кравченко О. О.</i> ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ТА КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОЛЕТКУЛЬТУ (1917–1932)	13
<i>Міхно О. П.</i> ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ВИДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ З ІСТОРІЇ ОСВІТИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.	14
<i>Тарнавська С. В.</i> ЧАСОПИС “ОСВІТА” (1918–1919) ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	16
<i>Бондаренко В. В.</i> ВИСТАВКА “УКРАЇНСЬКА КНИГА 1917–1921 рр. (З ФОНДІВ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ)”: СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ	18
<i>Вараксіна Н. В.</i> ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО РЕСУРСУ “ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (1917–1920 рр.)	20
<i>Дубрівна Г. М.</i> “ІЗ ІСТОРІЇ ОСВІТНЬОГО РУХУ НА УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1919 РОКІВ” СТЕПАНА ПОСТЕРНАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ	21
<i>Іващенко В. М.</i> РОЛЬ ЧАСОПИСУ “НОВА ШКОЛА” У РОЗБУДОВІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ	23
<i>Кемпе В. Ю.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ КНИЖКОВОЇ ВИСТАВКИ ДО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ “РОЗВИТОК ОСВІТИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)”.....	24
<i>Лопатко Л. А.</i> РОЛЬ “ВІЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ” У ЗАРОДЖЕННІ НАВЧАННЯ ДОРОСЛИХ	26
<i>Рудницька Т. О.</i> НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА НА ВИСТАВЦІ “УКРАЇНСЬКА КНИГА 1917–1921 рр.” У ПЕДАГОГІЧНОМУ МУЗЕЇ УКРАЇНИ	29
Розділ 2. РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	31
<i>Коляда Н. М.</i> СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921)	31
<i>Петренко О. Б.</i> ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНИХ СТАТЕЙ.....	33

<i>Антонець Н. Б.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ СПІЛКИ (1917)	36
<i>Бричок С. Б.</i> ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ВОЛИНІ	38
<i>Гудовсек О. А.</i> ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	40
<i>Селецький А. В.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ СЕКРЕТАРІАТУ ОСВІТИ УНР З УКРАЇНІЗАЦІЇ ШКОЛИ	41
<i>Січкач А. Д.</i> ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДОШКІЛЛЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ З'ЇЗДУ ДІЯЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ (Київ, 10–13 січня 1919 рік)	44
<i>Бондарчук Л. М.</i> СТОРІНКА ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА	45
<i>Вознюк О. В.</i> ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ГРОМАДИ В ПОШИРЕННІ ЗНАНЬ У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)	47
<i>Шелюк Г. В.</i> УКРАЇНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ВОЛИНІ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	48
<i>Шпичак І. П.</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ЗУМОВЛЕНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦВИХУ В УКРАЇНІ (1920 р.)	51
Розділ 3. ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ УРЯДІВ	53
<i>Кульбіда С. В.</i> ПЕРШІ ЗАХОДИ З НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ НЕЧУЮЧИХ У ПЕРІОД ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	53
<i>Кравець Н. П.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ М. М. ТАРАСЕВИЧА В СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ	55
<i>Бащенко К. О.</i> ПОСТАТЬ ІВАНА СОКОЛЯНСЬКОГО В ПЕРІОД 1917–1921 РОКІВ	57
<i>Іванюшева Н. В.</i> ДАКТИЛЬНА АБЕТКА ДВАДЦЯТИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.....	59
<i>Лещенко Л. О.</i> АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НЕЧУЮЧИХ АКТИВІСТІВ ПЕРІОДУ 17–21 РОКІВ МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ	61
<i>Мужайло І. С.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ДЛЯ ГЛУХИХ НА ПОЛТАВЩИНІ.....	63
Розділ 4. ПОСТАТІ ОСВІТЯН ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	66
<i>Гавриленко Т. Л.</i> С. О. СІРОПОЛКО ПРО НОВУ УКРАЇНСЬКУ ПОЧАТКОВУ ШКОЛУ	66
<i>Лашко М. В.</i> ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. ГРІНЧЕНКО В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	68
<i>Мося І. А.</i> БАГАТОГРАННА ОСОБИСТІСТЬ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА.....	70
<i>Олійник В. В.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ В. ДУРДУКІВСЬКОГО ПРО НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921).....	72
<i>Попович А. С.</i> ВНЕСОК К. ЛУЧАКОВСЬКОГО В ПІДРУЧНИКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	74
<i>Стельмашук Ж. Г.</i> ІДЕЇ С. РУСОВОЇ ПРО РОЛЬ ДИСЦИПЛІНИ У ВИХОВАННІ В ЇЇ ПРАЦЯХ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	76

<i>Страйгородська Л. І.</i> СПИРИДОН ЧЕРКАСЕНКО ЯК АКТИВНИЙ УЧАСНИК ВІТЧИЗНЯНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ.....	77
<i>Баліка Л. М.</i> ВНЕСОК С. СІРОПОЛКА В ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ ШКІЛЬНИХ І НАРОДНИХ БІБЛІОТЕК У ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	79
<i>Бондарчук О. Б.</i> ПОРТРЕТ В. П. НАУМЕНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ	81
<i>Кропачева Н. М.</i> ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРКАДІЯ ЖИВОТКА (1918–1919 рр.): НАПРЯМИ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	83
<i>Палійчук Р. І.</i> НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Я. Ф. ЧЕПІГИ (ЗЕЛЕНКЕВИЧА) ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	85
<i>Потапенко Є. П., Ткач М. С.</i> ДОШКІЛЛЯ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОРТРЕТАХ	86
Розділ 5. ДОБА УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ЗМІСТІ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ	89
<i>Гупан Н. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	89
<i>Капелюшний В. П.</i> ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ “УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 РОКІВ” У СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ ТА НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	90
<i>Венгловська О. А.</i> ВИВЧЕННЯ ОСВІТИ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	92
<i>Осьмук Н. Г.</i> ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ.....	94
<i>Гайда Л. А.</i> РЕГІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ “ЗА ВОЛЮ І ДОЛЮ УКРАЇНИ” (НАШ КРАЙ У 1917–1921 РОКАХ)	97
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	100

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ Й ФУНКЦІОНУВАННЯ НОВОЇ ШКОЛИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921 рр.)

Студіювання історіографії з проблеми нормативно-правового забезпечення становлення й розвитку освіти в добу Української революції (1917–1921) засвідчує системний характер творення нової освіти, що ґрунтувалася на тогочасних цивілізаційних підходах. До вироблення нормативних актів у галузі освіти долучалися знані педагоги та державні діячі: Е. Архипенко, Т. Лубенець, І. Стешенко, С. Русова, П. Холодний, Я. Чепіга.

Аналіз нормативно-правових документів у сфері освіти цих років (законів, проектів, циркулярів Генерального Секретаріату України, резолюцій учительських з'їздів, пояснювальних записок, обіжників Міністерства народної освіти УНР, навчальних планів) дає підстави вважати, що у відтинку історії цього часу становлення освіти відповідало вимогам часу. Підтвердженням цьому слугують слова, виголошені генеральним секретарем народної освіти (1917) І. Стешенком, у циркулярі на виконання освітньої стратегії, прийнятої Другим Всеукраїнським учительським з'їздом: “Нині все буде робитися для того, щоб просвітити народ, щоб довести дітей його до такої “високої науки, яка потрібна для людського щастя” [2, арк.7].

Варто зауважити, що творення якісно нової освіти відповідало прагненням й ентузіазму демократично налаштованого вчительства, а її поступ мав народний характер. 1917 року перший (5–6 квітня 1917) та другий (10–12 серпня 2017) Учительські з'їзди визначили пріоритети розбудови освіти в Україні. У резолюції II-го Всеукраїнського Учительського з'їзду в Києві окреслено стратегічні напрями становлення освіти на українському ґрунті, а саме: організація нової школи, українізація школи, структура управління (адміністрація школи) [1, с. 32–35].

Нормативно-правове забезпечення становлення нової школи в Україні (1917–1921) є віддзеркалюванням соціально-політичних трансформацій (розбудова державності) та цивілізаційного вибору й опори на кращий західноєвропейський досвід щодо освіти дітей, підготовки їх до життя.

У перебігу державотворчого процесу того часу, частих змін ідейно-політичних векторів щодо розвитку України виокремлюємо два найбільш яскраві етапи нормативно-правового становлення й розвитку освіти (1917–1919, 1919–1921 рр.). У документах про освіту, що відносимо до першого етапу (П. Холодний “Єдина школа” (1917) – “Пояснювальна записка до плану управління народною освітою на Україні” (1917), навчальних планів для початкової школи та українських гімназій (1918–1919) прописано механізми щодо становлення школи на засадах державності, народності й поваги до людей різних культур. У становленні та розвитку школи характерною була тенденція вдосконалення змісту освіти. Започатковано викладання української мови в нижчих і вищих початкових школах (де

навчання не велось українською), вводилися нові предмети: краєзнавство (початкова географія, знайомство з історією України). Для навчання дітям пропонувалися такі підручники: “Українська грамати́ка. Основи українського правопису” (І. Огієнко), “Початкова географія” (С. Русова, І. Рудницький), “Буквар” (Б. Грінченко).

У вищій початковій школі учні вивчали українську, російські та “чужоземні” мови (англійську, французьку), навчальний план для старших класів реальної української гімназії розширено з урахуванням загальноосвітньої підготовки й формування світоглядних гімназистів: чужоземні мови з латиною, фізика, природознавство з практичними заняттями, політична економія або законодавство/філософська пропедевтика. Відбувалися зміни щодо методик навчання в школі різних рівнів. “Школу зубріння” замінили діяльнісні методи (спостереження, досліди, самостійна робота учнів, екскурсії).

Аналіз документів про освіту в Україні (1917–1918) засвідчує спроби нових органів управління освітою, насамперед Міністерства народної освіти і мистецтв, надолужити та актуалізувати культурно-освітню складову народної освіти й намагання розширити умови доступу всіх дітей до школи.

У зверненні “До пана міністра народної освіти і мистецтва” (9 лютого 1918 р.) Трудового конгресу УНР (найвищий законодавчий орган цього часу) було визначено основні заходи щодо проведення реформи Єдиної школи. У цьому документі визначено й пріоритетні напрями розбудови нової школи, а саме: загальне обов’язкове безкоштовне семирічне навчання, підготовка вчительських кадрів нової генерації, дерусифікація освіти, соціальний захист учителя, матеріально-технічне забезпечення будівництва та функціонування шкіл, залучення громадських та педагогічно-просвітницьких організацій до розбудови школи.

На другому етапі (1919–1921) становлення та функціонування нової школи відбувалося відповідно до положень закону “Про безкоштовне обов’язкове навчання всіх дітей шкільного віку громадян України” (від 12 квітня 1919 р.), розроблений Міністерством народної освіти УНР (на чолі з І. Огієнком) [3, арк. 63]. 1919 року для імплементації цього закону з Державної скарбниці виділено 120 млн грн; планом на 1920–1923 рр. передбачалося подвоювати цю суму щорічно. З огляду на актуальність розроблення підходів щодо реформування нової української школи в умовах сьогодення становлять інтерес концептуальні положення, розробленого під орудою П. Холодного, “Проекту єдиної школи на Вкраїні” (1919). Тогочасна нова школа мала будуватися з урахуванням принципів: рівного доступу громадян до освіти, виховуючого навчання, обов’язковості й світськості освіти, зв’язку навчання з життям, дієвості, соціального захисту та підтримки. Відповідно до положень цього документу вона мала бути школою виховною, діяльною, національно-державною. Нормативно-правове забезпечення становлення і функціонування нової школи (1917–1921) відповідало вимогам часу і достатньо розлого представлено різні аспекти освітньої галузі.

Список використаних джерел

1. Резолюція II-го Всеукраїнського Учительського З'їзду у Києві. – Вільна українська школа. – № 1. – 2017. – С. 32–35.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф.2201, оп.1, спр. 12, арк.7.
3. ЦДАВО України, ф.2582, оп.1, спр.10, арк. 63.

І. В. Зайченко

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ М. С. ГРУШЕВСЬКОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1918 рр.

Ім'я М. Грушевського нерозривно пов'язане з історією Української революції 1917–1921 рр., яка займає особливе місце в історії сучасної України. Очоливши Українську Центральну Раду, пройшовши з нею тернистий шлях злетів і падінь від моменту створення до останнього дня існування, він висунув ідею мобілізації українського руху, об'єднання навколо Центральної Ради всіх, хто стояв “на українській політичній платформі”.

У реалізації цієї ідеї важливу роль М. Грушевський відводив публіцистиці, яка, починаючи від перших статей у “Новій Раді” (березень–квітень 1917 р.) і до останньої публікації квітня 1918 р., стала ідеологічним підґрунтям Української революції. Ця публіцистика мала також просвітницький характер.

Публіцистику М. Грушевського періоду 1917–1918 рр. репрезентують статті, виступи, промови, зокрема, твори “Якої ми хочемо автономії і федерації” (1917), “Звідки пішло українство і до чого воно йде” (1917), “Українська Центральна Рада й її Універсали: Перший і Другий” (1917), “Україна і Росія. Переговори в справі нового ладу (липень–серпень 1917 р.) (Продовження брошури “Українська Центральна Рада та її Універсали: Перший і Другий”) (на початку жовтня 1917 р.), “На порозі Нової України: Гадки і мрії” (квітень 1918 р.), надрукованих у виданнях “Народна воля”, “Нова Рада”, “Вісти з Української Центральної Ради у Києві”, “Вісник Союзу визволення України”, “Літературно-науковий вісник” та ін.

Свої погляди на проблеми розвитку школи й освіти в Україні М. Грушевський достатньо повно й чітко виклав у педагогічних статтях, надрукованих ще в 1909–1910 рр. у редакційній ним газеті “Село” (Київ, 1909–1910), а також часописах “Літературно-науковий вісник”, “Украинская жизнь”, “Украинский вестник”, “Наша школа”, “Діло” та інших.

Відсутністю національної школи пояснював він економічний, соціально-політичний, культурний занепад українського народу. “...брак рідної, свійської школи в повнім глибокім значінні сього слова проявляється в такім очевиднім – скажем се сильне слово – культурнім виродженні української народності, але і в сфері середньої й вищої науки, брак національної школи відбивається незвичайно некорисно не тільки на